

Wielenga, F., Wilp, M. (ed.), *Nachbar Niederlande. Eine landeskundliche Einführung* (Münster: Aschendorff, 2007, 390 blz., €16,80, ISBN 978 3 402 00440 1).

Het *Zentrum für Niederlande-Studien* in Münster (opgericht in 1989) is de enige wetenschappelijke instelling in de Bondsrepubliek die zich wijdt aan Nederland en Vlaanderen. Het wil, naar eigen zeggen, bijdragen aan ‘grotere kennis van het Nederlandstalige gebied in Europa en de betrekkingen tussen Duitsland, België en Nederland bevorderen’.

Directeur is sinds jaar en dag prof.dr. Friso Wielenga en bijna vanaf de oprichting – sinds zijn dissertatie uit 1989: *Partner uit noodzaak: Nederland en de Bondsrepubliek 1949-1955* – bouwt hij voort aan zijn oeuvre over Duitsland, Nederland en de bilaterale betrekkingen in met name de naoorlogse periode. Hij werkt soms alleen, soms samen met een co-auteur, en is actief als samensteller van bundels. Zo verscheen in 2004 bijvoorbeeld een met I. Taute samengesteld *Länderbericht Niederlande*, waaruit de bijdrage van Wielenga ook apart werd uitgegeven.

Kortom, Wielenga is de opvolger te noemen van Horst Lademacher, die al ruim tien jaar met emeritaat is, hoewel ook nog altijd Ernest Zahn genoemd moet worden als het gaat om een Duitstalig werk over *Das unbekannte Holland*, zoals Zahn’s destijds veelbesproken boek uit 1993 luidde.

Nu is Wielenga samen met een van zijn wetenschappelijke medewerkers, dr. Markus Wilp, samensteller van een nieuwe bundel over Nederland. De thema’s zijn de politieke ontwikkelingen, het politieke systeem, de economische geschiedenis, de sociaal-economische geografie, Europa, migratie/integratie, het Oranjehuis, en nog drie hoofdstukken over kunst en cultuur: schilderkunst, literatuur en het medialandschap.

De aanleiding was, zo schrijven zij, dat zo velen in Duitsland zich de laatste jaren afvroegen hoe het toch mogelijk was dat in een land, dat zich door politieke stabiliteit en continuïteit kenmerkte ongeveer van de ene op de andere dag zo veel onrust ontstond: Pim Fortuyn, Theo van Gogh, Ayaan Hirsi Ali. De media-aandacht in Duitsland ging, vanzelfsprekend bijna, uit naar deze crisisverschijnselen. Maar ‘de media’ zijn niet in staat ‘tiefgehende Hintergrund-informationen zu liefern’. Dat nu wil deze bundel geven, voor onderwijsdoeleinden maar ook voor een breed publiek.

De vraag is of dat brede publiek, *Bildungsbürger* of *Tourist*, dit boek snel ter hand zal nemen. Ondanks de nauwelijks 400 bladzijden is het letterlijk en figuurlijk toch wel aan de zware kant. Wat het eerste betreft kan het zijn dat ze in Duitsland op zwaarder papier drukken. Wat de inhoud betreft is in deze bundel niet het type historische socioloog Zahn, laat staan Geert Mak, aan het woord. De meeste van de tien hoofdstukken hebben Duitse auteurs. Dat biedt het voordeel van een andere dan Nederlandse blik op ons land. Een mogelijk nadeel is dat het clichéwoord *gründlich* daarom ook van toepassing is. Ik zeg ‘mogelijk’ omdat sommige hoofdstukken, zoals over de economische geschiedenis in de twintigste eeuw, die *Sozial- und Wirtschaftsgeographie* en de

politiek inzake migratie en integratie, door de hoeveelheid cijfers, grafieken en tabellen, een nuttig en verhelderend overzicht schetsen, ook voor Nederlandse lezers. De bundel is daarom een mooie nieuwe loot aan de stam der *Niederlande-Studien* die daar in Münster groeit.

De vraag rijst bij het lezen wel of de Duitse lezer met deze bundel een duidelijk beeld krijgt van de oorzaken van die abrupte veranderingen in Nederland in deze eeuw, zoals de samenstellers beoogden. De clichébeelden van Nederland die bij Duitsers, en andere buitenlanders, bestonden waren die van dat propere, zuinige en saaie landje tot eind jaren vijftig, van dat tolerante, relaxte en in zaken als sex en drugs, abortus en euthanasie doorgeslagen landje vanaf de jaren zeventig. Daar is het, inmiddels ook al weer tot cliché geworden, beeld bijgekomen van een land vol verwarring, vreemdelingenhaat en populisme.

In een historisch-sociologische monografie, zoals Zahn die bijvoorbeeld schreef, kunnen die ontwikkelingen alle in een logisch samenhangende ontwikkeling – vol actie en reactie – worden geschetst. De ondertitel van Zahn's boek luidde: *Regenten, Rebellen und Reformatoren*. In een bundel is een dergelijke samenhang moeilijker te verwezenlijken. Dat geldt ook voor deze bundel. Thematisch en inhoudelijk ligt het zwaartepunt op het structurele en het feitelijke, zowel als het gaat om de politiek, de economie als de cultuur. Chronologisch begint het ene stuk in de middeleeuwen (schilderkunst), het andere in de negentiende eeuw (economie), weer andere bij de aanvang van de twintigste eeuw (politiek, media), en sommige na 1945 (migratie, literatuur).

Een uitzondering daargelaten ligt het accent ook veel meer op de continuïteit dan op die breuken, die juist voor die verwondering zorgden en zorgen in het buitenland. Dit kan te maken hebben met het feit dat de artikelen zich nagenoeg geheel baseren op secundaire literatuur, en dan vaak op echte of vermeende standaardwerken over betreffende discipline, veelal daterend van jaren her.

Een sociologische en een culturele beschrijving van de veranderingen in Nederland na, zeg, 1945 hadden deze bundel extra kracht kunnen geven. Nu gaat circa tweederde van de tekst over politiek, economie en sociale geografie, en als we de zeer institutionele beschrijving van het medialandschap sinds 1900 erbij nemen, wel driekwart. Dit hoofdstuk gaat vooral over fusies, verloop in abonnees en de relatie met de verzuilde maatschappij. In zo'n klassieke samenvatting komen de neutrale zuil en de grote veranderingen van 1989/1990 naar het commerciële bestel er zeer bekaaid af, en worden ook niet echt verklaard.

Een cultureel-sociologische beschrijving van de eenzijdige richting die Nederland sinds 1945 is ingeslagen, moest inslaan, namelijk die welke wegvoerde van Duitsland en het Rijnlandse model naar de Angelsaksische wereld, Amerika voorop, zou voor Duitse lezers waarschijnlijk waardevol zijn geweest. Het is te hopen dat Münster ook plannen heeft of maakt voor een dergelijke bundel of monografie.

Henri Beunders, Erasmus Universiteit Rotterdam

Wormgoor, I., *Uit vrije wil en voor zijn zielenheil. Kerkelijke instellingen in Zwolle en hun functioneren binnen de stedelijke samenleving tot 1580* (Dissertatie Groningen 2007, Zwolle: Waanders, 2007, 527 blz., €39,95, ISBN 978 90 400 8279 5).

Met dit boek hebben we een indrukwekkend naslagwerk en een gedetailleerde inventaris in handen van de Zwolse kerkelijke instellingen in de vijftiende en zestiende eeuw. De vraagstelling luidt: Welke functies vervulden de kerkelijke instellingen binnen de stedelijke context en welke gevolgen hadden de veranderingen die op maatschappelijk, politiek en religieus gebied plaatsvonden op de manier waarop de Zwollenaren en in het bijzonder de Zwolse overheid met die instellingen omgingen? Kerk en religie hadden natuurlijk grote invloed in de (late) middeleeuwen, en de auteur wil in deze dissertatie nagaan hoe een en ander zich op het praktische vlak manifesteerde omdat dat niet altijd zo duidelijk is. Het gaat zodoende met name om inzicht in de verhouding tussen kerk en maatschappij en de plaats van kerk en godsdienst binnen de (stedelijke) samenleving. Bovengenoemde vraagstelling brengt met zich mee, dat het niet gaat om de interne geschiedenis van de een of andere godsdienstige instelling, maar om de verhouding tussen – in dit geval – de vele kerkelijke instellingen in Zwolle en de personen die daarbij waren betrokken. Doordat het onderzoeksterrein beperkt is, kunnen alle kerkelijke instellingen aan bod komen en onderling vergeleken worden.

De auteur verdeelt deze instellingen in drie groepen: 1. kerkgebouwen met alles wat daarbij hoort, 2. kloosters en conventen en 3. gast- en armenhuizen. Wat is hun plaats binnen de stad en hoe zijn hun relaties met stedelingen? Daarnaast is ook de chronologie van belang. De schrijfster onderscheidt drie perioden: 1. Tot 1380, in welke tijd het devotionele leven van Zwolle institutioneel gevormd werd, 2. de ‘lange’ vijftiende eeuw, waarop vooral de Moderne Devotie een stempel drukte, en 3. de zestiende eeuw die in belangrijke mate door de reformatie werd beheerst.

Hoewel in tijd en ruimte beperkt is toch een nadere afgrenzing van dit onderzoek nodig; deze wordt bepaald door de vraagstelling en het beschikbare bronnenmateriaal. Architectuur van gebouwen en het innerlijk leven van de geestelijken in kwestie krijgt niet veel aandacht; centraal staan de organisatorische en financiële aspecten – de herkomst van de instellingen en de financiële positie – van de instellingen, omdat met name hier de verhouding met de stedelijke overheid een rol speelde. In de bijlagen vinden we veel gegevens dienaangaande. De eerste bijlage bevat een lijst van pastoors, de tweede een namenlijst van kerkmeesters van onder andere de St. Michaelkerk en het Heilige Geestgasthuis. Ten derde is er een lijst van altaren en officia, ten vierde worden broederschappen en ambachtsgilde opgesomd. De bijlagen 5 en 6 bevatten schenkingen aan kloosters en conventen en de financiën van deze instellingen. We hebben zo een nauwkeurig overzicht van wat er zich op dit plaatselijke niveau allemaal voordeed.